

İÇİMDEKİ BEN

Halil Bezmen

Roman

Kanes

İÇİMDEKİ BEN

Birinci Basım: Şubat 2020
ISBN: 978-605-9915-85-4
Yayıncı Sertifika No: 16534

Editör: Esra Ertunç
Kapak Tasarımı-Dizgi: Ebru Doğan

Kanes Yayınları ©Türkçe Yayın Hakları 2020

Baskı:
Step Ajans Reklamcılık Matbaacılık
Tanıtım ve Organizasyon Ltd.Şti.
Göztepe Mh. Bosna Cd. No: 11
34200 Bağcılar İSTANBUL
Matbaa Sertifika No: 12266
Tel: +90212 446 88 46 | stepajans@stepajans.com

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Kanés Yayınları'na aittir
Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı
yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez,
çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

KANES YAYINLARI
Bahariye Cd. Süleyman Paşa Sk. Aybek İş Merkezi
No:30 /B
Kadıköy-İSTANBUL
Tel: +90 216-414 73 51 pbx
Fax : + 90 216 414 73 52
Web: <http://www.kanesyayinlari.com>
e-posta: info@kanesyayinlari.com

1918-1928

Yaptıklarımla söylediklerimi biliyorsunuz.
İşte düşündüklerim ve hissettiklerim.

“Yeheheta bre!”

Nâra tren vagonunun içinde çınladı.

“Üç Arnavut, nâra atarak İngiliz siperlerine doğru koşular. Biz üç Erzurumlu onların hemen sağında ve bir adım arkalarındaydık. Makineli tüfek taka taka taka, diye tükürür gibi bize ateş ediyordu. En soldaki iki Arnavut’un kafalarının ikiye bölündüğünü gördüm. Beyin ve kafatası parçaları uçtu. Kanlı parçalar üzerimize sıçradı. İlginçtir, kan kokusu barut kokusunu bastırdı. Üçüncü Arnavut ve biz makineli tüfeğin yuvasına ulaştık ve süngülerimiz önde siperle balıklama daldık. Şansımıza sadece dört İngiliz vardı ve her birimiz birini şişledik. Eğer bir beşinci olsaydı, bizim süngülerimiz köküne kadar düşmanların bedenine saplanmışken, dördümüzü rahat rahat vururdu. Kader işte! Dışarıda savaş devam ediyordu ama bizim makineli tüfek susmuştu.

Dördüncü Arnavut sağlamdı. Ne var ki bir kurşun yüzünü sıyrırmış ve yanağını yırtmıştı. Kan kaybediyordu. Yarasına pansuman benzeri bir şey yaparak kanı durdurduk. Sonra siperde oturup İngilizlerin güzel siga-

ralarından birer tane içtik. Paketlerin üstünde gururla Türk Tütünü yazılmıştı. Arnavut yarası yüzünden içemediğine çok kızdı. Epey kan kaybetmişti ama iki koluna girerek onu karargâha kadaryürütebildik.”

“Nerede şimdi?” diye sordum.

Yanı başımda boğuk bir ses “Son Arnavut burada, komutanım,” dedi. Arnavut, boynunu ve çenesini yünlü bir atkıyla sarmıştı. Atkıyı indirdi. Yanağında karanlık bir delik vardı ve o delikten bembeyaz dişleri görünüyordu. “Doktor, ‘Bunu düzgün tamir etmek üç saatimi alır. Kışından deri alıp oraya yama yapmalıyım. Kızları korkutan bu görüntüden seni kurtarmam için de biraz estetik çalışırsam, en az beş saat sürer. Bu kadar uzun zamanda çok can kurtarıyorum.’ dedi ve beni kovdu.”

Erzurumlu Halit, Şakir Çavuş ve Ali Metin arasında konuşkanı Ali’ydi. “Doktor, ‘Ya bir de savaş bitmeden şehit düşersen emeğim boşa gitmiş olacak,’ demiş. ‘Cesedinin daha yakışıklı olması için mi çalışmış olacağım yani’, diye ekleyip bir de kahkaha atmış.”

Dördü birden güldüler. Arnavut, “Doktor, ‘savaş bittiğinde ikimiz de hayattaysak, çok güzel bir tamirat yapacağım.’ diye söz verdi,” dedi ve atkısını sıkı sıkı sarıdı.

“Doktor son olarak, içine soğuk havayı hiç çekmemesini, boğazını üşütmesinin ölümcül olabileceğini hatırlatınca, çok eğlendik: Elinde süngüyle mitralyöz yuvalarına saldırmak zorunda olan bir askere soğuk almamaya dikkat etmesini tavsiye etmesi bütün taburu güldürdü,” diye devam etti Arnavut. Arnavut da çavuşmuş, hem de sıhhiye çavuşu. “Sivil hayatta hastanede mi çalıştın?” diye sordum.

“Bombalarla dağılan vücut parçalarını birleştirip sahiplerinin kim olduğunu tespit etmekteki başarım bu özel yeteneğimi ortaya çıkardı, efendim,” dedi Arnavut.

Buna gülmediler.

Bizi Filistin Cephesi’nden İstanbul’a götüren trenin pencerelerinin yarısı yoktu.

Suriye vagonunun içinde buz gibi rüzgârlar esiyordu. Dört arkadaş hep neşeliydiler, hiç şikâyet ettiklerini görmedim. Cepheden dönenler ya hayatta kaldıklarına sevinip çocukça eğleniyorlar veya öyle derin bir sarsıntı geçiriyorlar ki hayatta kalmak onları büyük bir bunalmaya sürükleyebiliyor. Savaşa beş yıldan fazla dayananlar ölümü umursamaz oluyorlar. Başka neyi umursamadıkları kişiliğe göre değişiyor. Ahlak, aile, nefret, Allah, sevgi, para, mutluluk, her şeyin değerı değişiyor. Hangisinininki artıyor, hangisinininki azalıyor, sorubu.

Ali, konuşmaya kaldığı yerden devametti. “Son Arnavut diye isim taktık ona. Yavrumuz gibi bakıyoruz. Arnavutlar sayesinde hayatta olduğumuzu düşünüyöruz. ‘Yeheheta bre!’ diye nâra atıp makineli tüfekçinin dikkatini üstlerine çekmemiş olsaydılar, belki adam bizim taraftan taramaya başlayacaktı ve Halit’le Şakir ölecek ve ben yanağından delinen olacaktım.”

“Nâra atmak, düşmanı korkutmak için çok faydalıdır.” diyerek, Ali’nin ağzından lafı aldı Halit.

Şakir Çavuş tamamladı. “Veya kendi korkumuzu yenmek için,”

Ali dudak kıvrıdı, sorgulayan gözlerle Şakir Çavuş’a baktı. “Yani biz korktuğumuz için mi nâra atıyoruz?”

“Korkmayan mı var? Hepimiz sakat kalmaktan korkuyoruz.” diye tamamladı Halit.

Son noktayı her zamanki gibi Ali koydu. “Hepimiz korkarız ama cesaretimizle korkumuzu alt ederiz. Cesur olmak korkmamak değil, korkuyu yenebilmektir, değil mi? Dersimi iyi ezberlemiş miyim?”

Gene güldüler.

Kim bilir kaç yıldır savaşıyorlardı? Hayatta kaldıkları her gün bayramdı.

Ölümden ne kadar rahat bahsediyorlar. Korktuklarını saklamıyorlar ama umursamıyorlar da. Korkularıyla dostça birlikte yaşıyorlar. Onu cesaretleriyle değil, alışkanlık hâline getirerek yenmişler. Korkuya alışmak, işte en büyük zafer!

İstanbul’a yaklaşırken lokomotifin kömürü bitti. Bir dere kenarında durup ne kadar kavak ağacı varsa kestik. Beş adet bodur meyve ağacı da vardı. Koca kavakların yanındaküçüktüler. Fazla yakacak odun çıkmaz, diye onlara kıyamazlar, diye umut ettim ama aldanmışım. Bizi İstanbul’a kadar götürebilmek için küçüklerin de yakılması şartmış. Ağaçlara karşı tuhaf bir zaafım var. Bizim vagonun yarısında ahşap banklar yok. Belli ki bir yolculukta kömür bitince ve ağaç da bulamayınca bankaları yakmışlar. Ahşap evleri bile söküp yaktıklarına göre meyve ağacını savunmak zor.

Askerler yerde oturup yerde yatıyorlar. Geceleri inleyenler ve rüyalarında çılgılık atanlar çok. Hepsi benim üç Erzurumlu ve Son Arnavut gibi neşeli değil tabii.

Şakir düşünceli. Bir şey soracak ama tereddüt ediyor. “Paşam, ben en başından beri cepheyim. Yemen’in, Kanal’ın, Mekke’nin, Kudüs’ün, Bağdat’ın, Şam’ın, hep-

sinin kaybedilişini yaşadım. En son sizinle Musul'da dövüştük ve biliyorsunuz ateşkes imzalandığında Musul bizdeydi. Düşmanı sokmadık oraya. Bu berbat savaşta ilk kez dökülen kanımız bir işe yaramış oldu.”

Ne soracağını tahmin edebiliyordum. Eyvah, dedim ve kalbim sıkışarak bekledim. “Paşam, öğrendiğime göre, ateşkes imzalandığında, herkes o anda bulunduğu yerde kalıyormuş. Orası artık kendi malı sayılırmış. Kural buymuş. Doğru mu biliyorum, efendim?” Başımı salladım ve Şakir devam etti “Ama duydum ki İngiliz, Fransız ve İtalyan devletleri attıkları imzaya rağmen ordularını yürütmüşler ve Musul’u almışlar. Hatta denizden İskenderun’a da çıkarak Anadolu’yu işgale başlamışlar?”

Kanımın yüzüme hücum ettiğini hissettim. Çocukken yanaklarım kızarınca, annemin başımı okşayıp ‘Utangaçtır, benim Mustafa’m!’ dediğini hatırladım. Gözler bana dikilmiş, heyecanla cevabım bekleniyordu.

“Evet, evet, o topraklar farklı çünkü sahipleri Arap değil, Türkmen. Tabii ki oraları geri almalıyız ama son kalan çocuklarımızın kanıyla değil. Onlara ilerde çok ihtiyacımız olacak,” dedim.

Başlarını salladılar; cevabım onları rahatlattı ama beni hiç tatmin etmedi. Kan dökmeden nasıl toprak alınır ki? Bu mümkün müdür? Tarihte böyle bir yöntem henüz icat edilmedi ki. Kendimi mi aldatıyorum?

Haydarpaşa Garı’ndan çıkıp dostlarımı çorba içmeye götürdüm: Kaynar bir mercimek çorbası ve fırından yeni çıkmış taze ekmek. Aylar sonra ilk kez! Mutluluk bu olmalıydı: Sıcak çorba ve taze ekmek. Kimse konu-

şarak bu kutlamanın tadını kaçırmak istemedi. Sessizce bitirip yüksek sesle şükrettik.

Sessizliği bozan bendim ve Halit'i emir eri olarak yanıma alacağımı söyledim. Onun Akaretler'deki evimizde anneme ve kardeşim Makbule'ye iyi uyum sağlayabilecek filozof bir genç olduğuna karar verdim. Ardından Ali, herkesin ne yapacağı hakkında bana ayrıntılı bilgi verdi. İmkânı olsaydı iyi bir subay olurdu. Ama savaş dediğin nedir ki? Sadece imkânsızlıklardan oluşan bir kaderler yumağı! Son Arnavut ise doktorunu arayacağını söyledi. "Hayattaysa, söz verdiği estetik ameliyatı yapsın ve beni kızları korkutmayacak bir surata kavuştursun! Sözüünü tutmalı, değil mi ya?" dedi. Evlenebilmek istiyor. Belki bir aşk izdivacı hayal ediyordur. Atkının arkasından gelen sesinde heyecan seziyorum.

Düşman Musul'a ve İskenderun'a girerek ateşkesi bozduğuna göre, savaş devam edecekti. Böyle olunca ordu terhis edilmeyecekti ve biz de birbirimize mutlaka tekrar rastlayacaktık. Ama muhtemelen bir daha dördümüz bir araya gelemeyecektik. Oraya buraya savrulacaktık. Cephede her sabah yaptığımızı tekrarladık: Ne olur ne olmaz diye, helalleştik ve her birimiz ayrı yönde yürüdük. Ben Avrupa yakasına geçmek için bir mavnaya beklemeye koyuldum.

Bugün 13 Kasım. Belli ki yeni bir hayata başlamak üzereyiz.

Bu savaşta buralara Doğu Cephesi deniyor. Alman müttefiklerimiz bize 'İngilizleri yorma' görevini verdiler. Ölerekyormak tabii ki... Esas savaş Batı Cephesi'nde yani Avrupa'da. Orada Almanların karşısında İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar var. Aslında İtalyanlar Caporetto'da yok oldular: Avusturyalıların iki yıldır

yenemediği bir milyon kişilik İtalyan ordusunu, yardıma gelen Alman Birliği üç günde dağıttı: Üçte biri öldü, üçte biri esir düştü ve üçte biri firar etti. İtalyanların orduları yok ama konuşma hakları var.

Temmuzda, son altı ayda 900bin asker kaybeden Almanlar Marne Cephesi'nden geri çekilmek zorunda kaldılar. Ayda 250bin taze Amerikan askeriyle ellerinde son kalan, morali bozuk, yarı aç yaşlı ve çocuk askerle başa çıkmaları mümkün değildi. Bu dehşet verici kayıplara rağmen Ekim ayına kadar dağılmadan savaştılar. Müthiş bir disiplin! 3 Ekim'de Washington'da ateşkes müracaatı yaptılar. Biz de ertesi gün teslim olduk!

Mareşal Hindenburg ve General Ludendorf gibi savaşçı askerlerin yönettiği bu imparatorluktan böyle bir karar erken çıkmış sayılır. Berlin'de Parlamentoda ve bütün ülkede şiddetli tartışmalar oldu. Neredeyse bir 'ölümüne direnme' kararı çıkacaktı. Gelişmeleri heyecanla izledim. Nitekim Ludendorf ateşkes müracaatından birkaç gün sonra anlaşma şartlarını beğenmeyerek savaşıma devam etme gereğini savundu 'Bu duruma düşmemizin sebebi ordumuz değil, sivil politikacılarıdır,' dedi ve 'Dolchstoss' teorisiyle, özellikle Alman Komünistleri tarafından ülkenin sırtından bıçaklandığını ileri sürdü. Gelişmeleri bütün dünya nefesini tutarak izledi.

Ben hem Almanya'yı hem dünyayı değerlendirmeye çalışıyorum. Biz Mondros'ta imzayı attığımızda Batı'da müzakereler sürüyordu ve nasıl Ludendorf savaşa devam etmek istediye, karşı taraf da Almanlar için 'Hazır bu Hunlara diz çöktürmüşken, hepsini temizleyelim,' diyen çoktu. Bütün Avrupa Alman saldırganlığından bezmişti. Yaygın bir iddiaya göre on beş yüzyıl önce Avrupa'yı talan eden ve Roma İmparatorluğu'nu yıkan Attila'nın

vahşi Hunları ikiye bölünmüştü. Yağmadan sonra ganimetlerini alıp geri dönenler: Onlara Türkeniyordu. Kuzey Avrupa’da yerleşip kalanlara da bildiğimiz Almanlardı işte.

Askeri bir Prusyalı yönetime rağmen, diktatörce bir karar çıkmadı, parlamento demokratik yöntemlerle savaşa devam etmemeyi seçti. Takdir ettim. Onlar ‘sonuna kadar dövüşme’ kararı almış olsalardı, Avrupa diye bir şey kalmazdı; her taraf yıkıntı ve kül olurdu. O zaman biz de kanımızın son damlasına kadar, örneğin Çanak-kale’deki gibi dövüşmek zorunda kalırdık.

Bağımsız bir devlet değiliz ki; yönetim Almanların elinde. Onlara bağlı olduğumuza göre, birlikte dağılırdık. Yunanlar, Ermeniler ve Kürtler tek tek değil, topluca İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlarla birlikte Anadolu’ya ve İstanbul’a girerlerdi. O zaman biz de Almanlar gibi çocuklarımız ve kadınlarımızla “sonuna kadar dövüşmeye” devam etmek zorunda kalırdık. Son Türk yere düşünce de bu uzun kavga bitmiş olurdu. Türk ırkından insan arayan antropologlar da Azerbaycan üzerinden Orta Asya’ya yolculuk yapmak zorunda kalırlardı. Arkeologlar ise, kazılarda Hititler gibi, bizden de kaybolmuş uygarlıklar olarak bahsedeceklerdi.

Neyse ki ateşkes oldu ve savaş devam edeceğe benziyor. Hayırlısıyla!

Trenden inince hemen İstanbul Boğazı’nı inceledim. Beklediğim bir görüntüydü ama buna rağmen irkildim. Her zaman masmavi akan sular şimdi koyu bir griydi. Demir atmış siyah renkli düşman gemileri o kadar çoktu ki gölgelerinde kalan deniz ışık görmüyor ve karanlıkta kalıyordu. En büyük zırhlı Dolmabahçe Sarayı’nın tam önünde demirliydi. Gemi akıntıyla yön

değiştirdikçe, topların karanlık ağız Dolmabahçe, Yıldız ve Çırağan Sarayları arasında gidip geliyordu.

İki hafta önce Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalayınca, vaktiyle geçemedikleri Çanakkale Boğazı'ndan hemen Başkent İstanbul'a yerleşmişlerdi. Ben gelmekte geciktim çünkü Adana'da duraklayıp, düşmanın İskenderun'a asker çıkarmasını önlemek için uğraştım. 'Güç bende, istediğimi yaparım!' anlayışındaydılar. Ben de hem bizim hükümete hem düşman gemi komutanlarına, karaya çıkmaya yeltendikleri takdirde ateşedeceğimi bildirdim. Yenilmiş bir ordunun da dövüşmeye devam edeceğine inanmaları zaman aldı.

Fransızlar bizim Güneydoğu illerimizde hemen Ermenileri silahlandırmaya başladılar. Hem de Fransız üniforması giydirerek bunu yapıyorlar. Hazırlıklı gelmişler. İngilizler de Yüzbaşı Noel'i Kürt aşiret reisleriyle konuşmaya gönderdiler. Kürt isyanının parasını da silahlarını da hazırlanmışlar. Ermeniler hemen asker sivil ayırt etmeden saldırıya geçtiler bile. Kürtler ise Müslüman Türklere karşı Hristiyan İngilizlerle birlik olma fikrini çok ters buluyorlar. Şimdilik.

Yaverim Cevat Abbas "Hepsinin gemileri burada: İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve Amerikan!" derken, öfkeyle anlamadığım bir şeyler mırıldandı.

"Üzülme, geldikleri gibi giderler." dedim.

Anlamadı.

"Barış anlaşması yapıp istediklerini verdiğimiz için mi, yoksa savaşarak onları kovduğumuz için mi gidecekler?"

Sual doğrudu: Ya düşmanın her istediğini verecektik ve öyle gideceklerdi veya vermeyecektik ve dövüş-

cektik. İstediklerinin canımızı ne kadar yakacağına bağlı! Kimin canı? Herkesin canı aynı yanmaz ki. Bana ağır gelen padişahı etkilemeyebilir. İzmirlinin kabul etmeyeceği İstanbullunun umurunda olmayabilir. Yaverim çok gergin. Yüzünü dikkatle inceliyorum.

“Gerekirse tekrar savaşıyoruz, değil mi komutanım?”

“Tabii. Biz bin yıl önce buraları dövüşerek aldığımızıza göre, onlar da bizden dövüşerek almak zorundalar.”

“İyi de komutanım, geldikleri gibi giderler, sözünü anlamadım. Dört yıl süren dünya savaşının sonunda geldiklerine göre, gitmeleri de dört yıl mı sürecek, yani?”

“Hayır, bence yüz yıl sürer.”

Sevgili Cevat Abbas! Yüzü çocukça bir ifade aldı. Dört yıl daha savaşmayı umursamamıştı ama yüz yılı fazla bulmuştu “Yanlış anlamayın, komutanım, süreyi uzun bulduğuma değil, işin sonunu göremeyeceğime üzüldüm,” dedi ve gözlerini bana dikerek açıklamamı bekledi.

“Yüz yıldır buradalar. Esas işgali bütün Osmanlı’ya yayılmış olan misyoner okulları sayesinde gerçekleştirdiler, dostum. Savaş öncesi sayımına göre, Yabancıların 1400 küsur ilkokulu, kırk küsur lisesi ve on kadar yüksekokulu var. Çoğu Amerikalı Evangelistlerin. Her yerdedir. 4000 adet Rum ve Ermeni Okulu da ayrıca mevcut.”

Şaşkınlığı geçmemişti “Esas hâkimiyet silahla toprakları değil, bilim öğreten okullarla beyinleri ele geçirerek sağlanır. Protestan papazların önderliğinde Hristiyanların bizi fethi sessizce sürüyor.”

Şimdi anlamıştı.

“Mecbur kaldık. Çaresizdik, onun için göz yumduk değil mi, komutanım?”

“Başkalarından daha geç harekete geçmiş olmak bir mazeret değil, bir kabahattir.”

Anlamadı.

“O zaman da geride kalmış olmanın bir bedeli ödenir tabii: Gecikmenin cezası, çaresiz ve aciz duruma düşmektir!” Kendimiz bilgiyi üretemeyince, ancak düşmanı evimize alarak ondaki bilime ortak olabildik. Çocuklarımızı ilkokuldan itibaren onlara teslim edince, yalnız beyinlerine değil kalplerine bile yerleştiler. Esas tehlikeli olanlar işgalci savaş gemileri değil, kendini bize sevdiren düşmanlardır.”

Annem beni görünce, sarılıp mutlu olduğunu söylüyor. O hep sabun kokar. Bütün gün ev işlerinde çalışır ve akşam yine ondan bir sabun kokusu yayılır. Nasıl yapıyor acaba, saçlarının içine sabun mu saklıyor?

Bu dünyada en çok onu seviyorum. Bu rahatlamış hâlini görünce seviniyorum. Ben mutlu değilim ama. Nasıl olabilirim ki? Yıllardır savaşıyorum, savaşıyoruz. Zaten hayatımda hiç mutlu oldum mu, onu da bilmiyorum.

Çocukluğum güzel geçti ama mutlu oldum mu? Annemin mutluluk diye adlandırdığı ruh hâlini yaşadığımı hatırlamıyorum. Çok güldüm, çok eğlendim ama hep gergindim. Gergindim çünkü hep başka bir hayat istiyordum. Bugün de öyle değil mi? Anneme sarılıyorum, onun mutluluktan akan gözyaşlarının yanağımdan boynuma doğru aktığını hissediyorum ama benim aklım düşman gemilerinde. Annemi seviyorum ama onu pek özlemiyorum; daha çok babamın eksikliğini hissediyorum.

rum. Hayat beni sıkıştırınca ‘Yanımda olsa da ona danışsam,’ mı diyorum acaba? Ben küçükken öldüğü için olsa gerek, onu düşününce hep kendimi bir çocuk gibi hissediyorum.

Dünyada mutluluk var mı, var! Yaşayan kanıtı kollarımda... Belki bir gün ben de tadarım. Bir gün kızım olursa, adı Zübeyde olacak.

“Hani bu savaş çabuk bitecekti? Almanlar, İngilizler, Enver Paşa, İttihat Terakkiciler herkes öyle demiyor muydu, oğlum?”

“Bunu iddia edenler öldü, anne. Hatırlıyor musun, Fransızların kurşunlarının yumuşacık olduğunu anlatıyorlardı. Kurşunları Alman askerlerini öldüreceklerine, gıdıklıyorlarmış, öyle diyorlardı.”

Kız kardeşim Makbule “Almanlar gıdıklanınca gülmekten mi, ölüyorlardı, yani?” diyerek şakaya katıldı.

Ne yazık ki anneciğim gülmesini bilmez. Onun için her şey ciddidir. Haklı olabilir mi? Gerçekten hayatta her şey ciddi midir?

Savaşın çabucak biteceğini iddia eden hayalciler ya öldüler ya kaçtılar. Başlarında Enver Paşa olmak üzere, bir Alman savaş gemisine binip kayboldular. Koca imparatorluk yok oldu ve insanlar sefalet içinde mahvoluyorlar şimdi. Bizi bu savaşa Enver’in gerçekçi olmayan hayalleri soktu.

Ona yıllarca karşı koydum. Bu savaşa katılmamız yanlıştı. Almanların kazanacağını düşünmek de büyük bir hesap hatasıydı. Bunları sık sık tekrarladığım için beni olmayacak görevlere atayıp uzaklara gönderdi hep: Mevcut olmayan bir ordu birliğine bile komutan oldum. Sofya’ya askeri ataşe olarak gönderildim. Benim gibi

Bolayır'da dūřmanı durdurabilmiş ve Anafartalar'da Çanakkale Savaşını zaferle sonlandırmış bir askere verilecek daha yararlı görevler yok muydu? Vatanını sevmediğinden mi bu hainlikleri yaptı? Kesinlikle hayır! Zaten herkes vatanını sever. İnsan niye vatanını sevmesin ki? Sorun başka şeyleri vatanından daha çok sevmektedir. Örneğın, kendimizi! Enver Paşanın beni oraya buraya sürmesinin sebebi kendisini vatanından daha çok sevmesidir. Onun kendisine olan aşkını rahatsız ediyordum.

Annem buradaki durumun çok kötü olduğunu anlatıyor. Cepheden gelen askerler a. Kış günü sokaklarda yarı çıplak yaşamaya çalışıyorlar. Kaybedilen topraklardan kaçan Müslüman halk akın akın İstanbul'a gelmeye devam ediyormuş. Meydanlar, camiler yaralılarla, hastalarla dolu. Savařta dūřman kurşunundan çok hastalıklardan lnr. Salgın hastalıklar, açlıktan zayıf dūřen bedenleri ezip geçerler. Verem, kolera, tifüs ve daha neler neler... Bir de savaşla gelen yeni hastalık var şimdi, sifilis. Frengi diyorlar çünkü Frenkler getirdi.

Rum ve Ermeni İstanbullular Müslümanlara çok eziyet ediyorlar. Kendilerine gvenseler, bizi kovmaya kalkacaklar. Bunu açıkça söylüyorlar. Ne tuhaftır ki Hristiyan işgalinden kaçarak İstanbul'a sığınan bu zavallı Müslümanlar sayesinde, galiba tarihinde ilk kez İstanbul'da Müslüman nüfus şimdi çoğunlukta. Bence bu sığınmacılar kalabalığı bizi koruyor. Yunan ordusu Trakya'da ilerliyor ama İstanbul'a girmiyor. Çünkü İngilizler izin vermiyor, canından başka kaybedecek bir şeyi kalmamış bu kalabalıkla başa ıkılmayacağını hesaplayacak kadar usta savaşçılar ve Yunanistan gibi yeni kurulmuş acemi bir devlet değiller.

Annem “İstanbul düştü, mahvolduk. Başkenti olmayan bir devlet, başı kesilmiş bir beden gibidir. Ona da ceset denir!” deyip duruyor. “Her şey düşündüğün kadar kötü değil, anne, bak savaş bitti. Hiç olmazsa cephede ölmeyeceğiz,” diyorum ama bunu önemsemiyor. Kız kardeşim Makbule ise gülümseyerek “Annemiz bozulmaları büyüterek ve düzelmeleri küçümseyerek, sonsuza dek şikâyet ederek yaşamının yolunu keşfetti,” diyor.

Kadınlarımı çok seviyorum. İçimi ısıtıyorlar. Bu ısıtma işini önemsiyorum çünkü savaşan bir asker ruhunu dondurmamak zorundadır. Dondurmazsa ne düşmanın vahşetine ne de kendi vahşetine dayanabilir. Vahşetin hem sebebidir hem hedefidir; vahşetin kendisidir zavallı asker. Kadınlarıma sarıldığım zaman, kalbimin yerindeki buz parçasının eridiğini hissederim. Gerçekten! Göğsümde doğan bir sıcaklık bedenimi aniden sarıverir. Şefkat bir sıcaklık türü müdür?

Evde fazla uzun kalamıyorum. Yakında Pera Palas’a taşınırım. Okul yıllarımda bütün insanları sıkıcı bulurdum. Kendimi de. Bugün bu durumumda fazla değişen bir şey yok: Başkalarından mı daha çok sıkılıyorum yoksa kendimden mi diye bazen merak ediyorum, o kadar. Bence fena bir gelişme değil: Kendimi beğenmişliğim azalıyor. Bu da bir ilerleme sayılır. Yine de kendimden memnun olduğumu söyleyemem. Bunun için önce İngilizleri İstanbul’dan kovmam gerekecek.

İngilizleri kovmaktan konuştuğum zaman annem ve Makbule o kadar seviniyorlar ki anlatamam. Bana çok güveniyorlar.

Pera Palas İstanbul’un karargâhı gibi: Her ülkeden ve meslek grubundan önemli insanlar mutlaka uğruyorlar. Bu kolaylık sayesinde birkaç haftada son durumu-

muzu kavrayabildim. Sorun şuydu: Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayan Donanma Bakanı, Hamidiye Kahramanı Rauf Orbay Yeni Gün gazetesine 'İngilizlerin, Türklerin imhasını hedeflemediklerini anladım. İkincisi: Memleketimizin işgal altına alınmayacağını gördüm. Sizi temin ederim ki İstanbul'a tek bir düşman askeri çıkmayacaktır. Devletin bağımsızlığı, saltanatın hukuku ve milletin onuru kesinlikle kurtulmuştur,' diye konuşmuştu. Başta ben, bütün Türkler ona inandık. Ne var ki İngilizler söylenenin tam tersini yaptılar. Bizim çocukça saflığımızı herhâlde çok görmüşlerdir.

Öfkemin dışa vurmaması için özel bir gayret gösteriyorum: Şu anda İngilizlere düşman gözükmenin bana bir getirisi yok. İlk yaptığım plana göre hedefim Sultan Vahdettin'in hükümetinde savunma bakanı olup orduyu ele geçirmek. Önce vatanseverliğine inandığım Ahmet İzzet Paşa'nın sadrazam olmasına çalıştım ve başarılı oldum. Anlaşmamıza göre, beni savunma bakanı yapacaktı ama kabineye bile almadı. Söylediğine göre elinden geleni yapmıştı ama bana söz geçiremeyeceklerini düşündüklerinden milletvekillerinin büyük çoğunluğu beni istememiş Uyumsuz bir kişiliğe sahipmişim. Kendilerine yararım mı, görevimde başarım mı benim için daha önemliydi? Anlaşılan bunu tartmışlar ve benim onlara yararımın az olacağını hesaplamışlardı. Kısacası, milletvekillerinin kişisel çıkarlarını yeterince kollamayacağıma inanılmış. Söyleyecek sözüm yok, doğru görüyorlar.

Aklıma Abdülhamit Han geldi. Tahta geçtiğinde, Rus ordusu İstanbul'a doğru yürüyordu. Bir de bakmış ki milletvekilleri kendi iç çekişmelerine dalmışlar ve acil savaş konuları ikinci plana itilmiş. Son dakikada, genç-

liğine rağmen cesaretle devletin başına geçmiş ve tabii meclisi kapatmıştı. Ben henüz doğmamıştım ama bugün görüyorum ki Rus ordusu Yeşilköy' deyken yapılması gereken tek şeyi yapmış. Meclisi bir daha açmadı, diye onu özgürlük adına devirdik. Onu devirdikten sonra kurduğumuz meclis bizi savaşa sokup mahvetti. Şimdi de düşmana karşı bir direniş örgütlemek için savunma bakanı olma isteğimi reddetti. Düşmanla iyi geçinerek daha çok şey elde edebileceklerine inanıyorlarmış. Ciddeden inanıyorlar mı? Bu kadar saf olabilirler mi? Yoksa düşmanla kavga edince rahatları bozulacak, onun için mi boyun eğmeyi tercih ediyorlar?

Beni seçmeyen milletvekillerinin çoğu benim İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden arkadaşlarım. Bu meclisi kurabilmek için beraber dövüştük ama şimdi beni aralarında istemiyorlar. Kırıldım tabii. Böyle kederli anlarda insanannesinin güven verici şefkatini hatırlıyor. Bir gün saçlarımı okşayarak babama 'Bu çocuğun niye az arkadaşı var. Okulda da tek başına dolaşıyormuş,' diye sordu. Babam da 'Herkes istediğini yaptırmak istiyor, ondan yalnız kalıyor,' demişti. Sonra da bana dönüp 'Hoşlanmadığın insanlarla zaman geçirmek zorunda değilsin, bildiğin gibi devam et, oğlum,' diye eklemişti. Babamı hatırlayınca üzüntüm geçti. Babalar bilir. O bugünü görmüş ve 'Bildiğin gibi devam et,' dememiş miydi?

Bizi yenen Fransız mareşali Foch'un adını bir bulvara vermişler. Eni 120 metreymiş ve yalnız Paris'in değil, dünyanın en geniş caddesiymiş. Böyle boş işlerle uğraşacak güçleri var demek. Yirmi beş yıl önce de on sekiz bin parça demiri birleştirerek üç yüz yirmi dört metre yükseklikteki Eyfel Kulesi'ni yaptılar. Biz süngü temin etmekte zorlanıyoruz. Bir de paslanıp çökmesin diye her

7 yılda bir 60 ton boya harcayarak yeniden boyuyorlar demir kulelerini. Ne işe mi yapıyor? Çok sordum. Güzel görünsün, iç açıcı olsun, diyeymiş. Güzellik önemli mi? Karnını doyurmak için yeterince yiyecek ve canını korumak için süngü, barut ve doktor temin ettiysen güzellik uygarlıktır, etmediysen savurganlıktır.

Batı'yla aramızdaki mesafe nasıl bu kadar açıldı? Onlar koşuyordu da biz uyuyor muyduk? Sanmıyorum. Uyumak mümkün mü? Devamlı savaşıyoruz. Reform da yapıyoruz. İki yüz yıldır, Lale Devri'nden beri, padişahlar da sadrazamlar da batılılaşmamız için çalışmışlar. Genç Osman'dan başlayarak bu uğurda kelleyi verenler de var. En son ben ve İttihat ve Terakki Cemiyeti de hayatımızı Batı'ya doğru koşturmakla geçirdik ama olmadı işte. Koşuyoruz ve yetişemiyoruz. Galiba yanlış yönde koşuyoruz?

Abdülhamid birkaç ay önce öldü. En büyük reform koşucusu oydu ama o da başaramadı. Yüzyıllardır nefes nefeseyiz de niye olmuyor? Bir aralık yanlış tarafa doğru koştuğumuzu zannettim ama hayır: Batı doğru yöndür. Çok düşündüm ve artık biliyorum: Sırtımızda yüklerle koşuyoruz, geleneklerimizin ağır yüküyle; sorun bu. Bazı geleneklerimiz ayak bağı oluyor. Hangi geleneklerimizi değiştirmemiz gerektiğine aşağı yukarı karar vermiş durumdayım. Fazla değil. Sadece birkaçı yeter. Bunların yükünden kurtulsak, herkesten hızlı koşarız, eminim.

1919

Marmara Denizi'ni seyrediyorum. Şubat ayının Lodos rüzgârı güneşin doğuşunu, fazla üşümeden seyretmeme imkân veriyor. Topkapı'nın hemen altındaki surların üstünde yürüyordum. Bizans İmparatoru Theodosius, sarayının yakınındaki duvarı yüksek tutmuş, diye düşünüyordum ki denize bir şeyin atıldığını duydum. Sudaki hareketinden önce bir bebek sandım. Sonra sivri kulaklarını görünce, kedi olduğunu anladım. Güzel yüzüyordu. Arkasından gelen dalgalar da ona yardım ettiğinden hızla yaklaşıyordu. Sahile gelince ne yapacağını merak ediyorum: Dört metrelik dimdik surları tırmanabilir miydi? Tahta olsaydı, o muhteşem tırnaklarıyla işi kolaydı ama taş duvarı nasıl yenecekti? Birdenbire onu surun dibinde gördüm ve düz yolda koşmuş gibi dik duvarı hızla tırmandı. Bir iki saniye içinde tepedeydi. Ölüm korkusu, işte!

Yanına gittiğimde, büzülmüş titriyordu. Korkudan mı, buzlu su banyosundan mı? Elimi uzattığımda kaçmak için duvardan aşağı bir göz attı ama denize atlamadı. Tüyleri ıslanınca küçücük olmuştu. Sıçana dönmüş, derler ya, işte öyle. Kucağıma aldım ve ceketimin içine

soktum. Tenime değer değmez titremesi aniden geçti. Demek soğuktan değil korkudan titriyormuş, zavallı.

Eve götürüp onu kurulayınca tüyleri kabardı ve ihtışamlı bir beyaz kedi ortaya ıktı. Annem ‘Bak çekik gözleri var, Ankara kedisi bu,’ dedi. Uzun beyaz tüyleriyle kasıla kasıla odayı iki kez dolaştı, her köşeyi koklayarak teftiş etti ve sonra bize bakmadan sobanın yanına uzandı. Bana teşekkür etmesini beklemiyordum tabii.

Okşarken tırnaklarından dokuzunun kırılmış olduğunu fark ettim. Duvarın en üst taşını son tırnağıyla aşmıştı. O tırnak yarım saniye önce kırılırdı denize geri düşecekti. Mücadeleci olmak yetmiyor, şans da lazım. Bizans İmparatoru Theodosius, surları yükseltmek için bir sıra taş daha eklemiş olsaydı, onuncu tırnak da kırılacaktı. Tırnaklarıyla hayata tutunuyor, dedikleri böyle bir şey olmalı.

Adını Elliyedi koydum. Nasıl 57. piyade alayı Çanakkale’de kahramanca savaştıysa, kedicik de kahramanca mücadele etmişti.

Elliyedi’yi koynumda ısıtırken aklıma bir soru geldi: Almanya, Avusturya ve Bulgaristan bizimle birlikte savaşı kaybetmişlerdi. Onlara mümkün olan en ağır ceza verilecekti ama devlet olarak yaşamalarına izin verilecekti. Oysa Türkiye için düşünülen işlem cezalandırmak değil, yok etmektir. Petrol olmadığı için kendilerine toprak istemiyorlardı ama parçalayarak imha edeceklerdi: Doğumuz Ermenilerle Kürtlerin arasında blnecekti. Batımız da Yunanistan’a verilecekti. İstanbul’a uluslararası bir yönetim düşünülüyordu. Bizim ise Orta Anadolu’da denizi olmayan bir küçük toprak parçasına hapsedilmemiz, dünyanın sonuna kadar bir daha sesimizin duyulmamasını sağlayacaktı.

Tamam da niye? Bu yeni kurdukları üç devleti tek bir Türkiye'den daha mı kolay yöneteceklerini öngörüyorlar? Bizim bugünkü bitik hâlimizden kurtulup bir gün başlarına bela mı olacağımızı hesaplıyorlar? Eğer bu kadar ileriye düşünebiliyorlarsa, aferin onlara! Bende onlar gibi, bir gün Türkiye'nin tekrar güçlü olacağına inanıyorum ama kimseye söylemiyorum ki beni de Enver Paşa gibi şaşkın bir hayalci sanmasınlar. Arkadaşlarımla en cesur olanları bile, kendimize o kadar az güveniyorlar ki Amerikan mandası istiyorlar. Onları başımıza kayyum seçecekler, yani. Biz dadiyla terbiye edilecek kız çocuğu muyuz? Bence, diğerlerinden daha ileri görüşlü olan İngilizler uyuyan gücümüzün farkındalar ve hazır imkânları varken, bizi parçalayarak bin yıldır başlarını ağrıtan Türk sorununu kökünden halletme niyetindedirler.

Sebep, sebep, sebep! Ben böyleyim, ille de sebep aramalıyım. Belki de bizi yok etmek isteyenlerin bu kadar derin sebepleri yoktur: Sadece yapabildikleri için yapıyorlardır. Bu beyaz kediyi denize atanın da derin bir sebeple hareket ettiğini sanmıyorum. Yapabiliyordu ve yaptı. O kadar!

Amerikalıların Anadolu'daki durumu ilginç. Son dakikada Avrupa'da savaşa girdiler ve Almanya ancak öyle yenilebildi. Bizimle hiç çarpışmadılar. Onlar Evangelist kiliselerinin misyoner okulları, yetimhaneleri ve hastaneleriyle zaten her yerdediler. Amerikan devleti değil, Amerikan halkı büyük bağışlar yaparak bu dini yaymaya çalışıyordu. Hiçbir Müslümanın din değiştirmeyeceğini iyi bildiklerinden, bütün gayretleri Gregoryen Hristiyan olan Ermenileri Evangelist Hristiyan yapmaktı. Dünyanın en gelişmiş ülkesi olarak bilinen Amerikan halkı Osmanlı'da bir mezhep savaşı

sürdürüyordu. Yirminci yüzyılda! Haçlı Seferlerinden 900 yıl sonra! Hayreti uzma! Dinin insanlar üzerindeki gücü korkunç. Ermeni ayaklanmalarının finansmanı misyonerlerle oldu herhalde. Duyduğum kadarıyla, Anadolu'da Ermeni nüfusu azalınca, müşterisizlikten kapananlar varmış şimdi.

Dünyanın en büyük imparatorluklarından birini altı yüz yıl yaşatmış olan Türk toplumunu siyasi haritadan silmeye kalkmaz zor bir hedef değil midir? Zorlukları görmüyor olabilirler mi? Ben bu kararlarını mantıksız buluyorum. Duygusal yani! Koca İngiliz İmparatorluğu duygusal bir dünya politikası izleyebilir mi? İngiliz Başbakanı Lloyd George'un Türklere duyduğu nefret biliniyor ama demokrasilerin en önemli avantajlarından biri yöneticilerin kişisel duygularını denetleyebilme yeteneği değil midir?

Belki Lloyd George'un nefreti Avrupa halklarının da kalplerine yayılmıştır? Yunanistan'daki Mora ayaklanmasını ve Bulgaristan isyanını kanlı bir şekilde bastırmamızı affetmediler. Sanki ayaklanmaları kansız bastırmak mümkünmüş gibi bize barbar ve vahşi damgası vurdular. Müslüman köylerini katleden silahlı isyancılara karşı şefkatli bir bastırma yöntemi var mıdır ki? Gülünç ama gerçek! Bence düşmanlıklarının en büyük sebebi Sultan Abdülaziz zamanında bize verdikleri borçların faizlerini bir süre ödeyememiş oluşumuzdur. Londra'da ve Paris'te halk sokaklara dökülmüş, hükümetler sarsılmıştı. Sonra ödendi tabii ama o arada nefret tohumları ekilmiş oldu. Bulgar kanı önemli ama İngiliz'in parasının zamanında ödenmesi daha önemli. Bunu unutmamaya dikkat etmeliyim.

İstanbul'un dünyanın casusluk merkezi hâline gel-

diği söyleniyor. Doğru olabilir. Herkes burada. Son altı ayda, dünyada olup bitenler hakkında, bütün ömrümde öğrendiğim kadar bilgi edindim. Birçok merak ettiğim suale cevap buldum ve birçoğunun da cevabının olmadığını fark edip o konularda kafa yormaktan vazgeçtim. Örneğin bu dünya savaşının niye çıktığını bir türlü anlayamıyordum. Avusturya veliahdı Sırbistan'da bir suikastçı tarafından öldürüldü diye Avusturya Sırbistan'a savaş ilan etmişti. Bu kadar sıradan bir olay için savaşılır mıydı? Üstelik de bu veliaht hiç sevilmeyen biriydi ve ondan kurtulduk, diye halk sevinmişti. Hadi o iki devlet kavga ediyor, diğerlerine ne oluyordu? Demek ki fırsat bu fırsat, Roma İmparatorluğu çökeli beri süren İngiliz'in Fransız'la; Fransız'ın Alman'la; Alman'ın Rus'la; Rus'un Avusturyalıyla; Avusturyalının İtalyan'la ve Bulgar'ın Yunan'la kavgaları tekrar patlak vermişti. Bu kalabalık yetmezmiş gibi bir de Japonya İngilizlerin tarafına katılmıştı. Doğu Akdeniz'e hâkim olan Alman denizaltılarına karşı savaşmak için dünyanın öbür ucundan Japon zırhlıları çağırılıyordu. Onlar da Çin'i soyarlarken Batı'dan bu talana karşı çıkan olmasın, diye ortak olmuşlardı.

Anlıyorum ki Büyük Savaş'ın esas sebebi sanayi devriminin getirdiği zenginliğin paylaşım kavgasıymış. Ülkelerarası rekabet! Daha doğrusu her ülke zengininin diğer ülkedeki rakip zenginle hesaplaşması. Emperyalist devletlerin birbirlerinden pay kapma mücadelesi! Emperyalizm zaten budur: Uluslararası alanda diğerinin malına saldırma fırsatını kaçırmamak! Kapitalizm de bu zenginleşme yarışını hızlandırıyor. Böyle olunca yalnız komşu devletlerin değil, ülke içinde de zenginliğin paylaşımı kavgaları yaygınlaşmış ve bazen kanlı grevlerle dönüşmüştü. Zenginleşme rekabetinden Amerikan

Konsolosu'na bahsettiğimde, Başkan Wilson'un aynı görüşte olduğunu ve 'Bu vahşi savaş liberal demokrasiyi Alman askeri diktatörlüğünün saldırganlığına karşı korumak için yapılmıyor. Bu yalan bir propaganda iddiasıdır. Savaşın gerçek sebebi İngiliz ve Alman devletlerinin ekonomik rekabetidir. İngilizler dünyanın sahibiydi; Almanlar da dünyayı ele geçirmek istiyorlardı. Özet budur.' dediğini anlattı.

Osmanlı'yı zenginleşmek diye bir devlet politikamız hiçbir zaman olmadı. İlginç!

Biz fakirdik ama iki değerli malın sahibiydik: Ruslar Boğazlardan serbest geçiş, İngilizler ve Fransızlar topraklarımızdaki petrolü çıkarabilme haklarını istiyorlardı. Bu ticari sorunlar savaşmadan diplomatik yollardan hallolabilirdi. Yani bence bu zenginleşme rekabetinde aslında bizim yerimiz yoktu. Biz teknik olarak ve servet birikimi olarak o kadar gerideydik ki yarışa giremezdik bile. Savaşın dışında beklememiz şarttı ve kesinlikle mümkündü.

Hadi diyelim ki egemen bir devlet olmadığımız için kenarda beklememize izin verilmedi. İlk bakışta Almanlarla birlikte girmemizde bir mahsur yoktu çünkü onların kazanma ihtimali daha yüksekti. Eğer Amerika, İngilizlerden yana katılmazsa, tabii! Oysa Amerikan halkının önemli bir bölümü savaşın ilk gününden itibaren İngiltere'ye yardım edilmesi gerektiğini bağırmağa başlamıştı. Ne olacağı bence belliydi. Annem 'Görünen köye kılavuz istemez,' derdi herhalde. Ne var ki biz görünen köyü görmüyorduk. Devletin üst kademelerini, bu görüşümün doğruluğuna ikna edemiyordum. Ah, anne ah! Sen şimdi yanımda olsaydın 'Kılavuzu karga olanın burnu boktan çıkmaz,' dedikten sonra yüzün kızarır ve

elini ağızının önüne koyup ‘Tövbe, tövbe!’ diye mırıldanırdın.

Körlüğümüzün nedenini çözemiyorum. Daha da önemlisi, zaferde bile kazançlı çıkamayacağımız bir savaşa niye girdik? Hırs mı? Aptallık mı? Hırs da zaten bir aptallık türü değil midir?

J. J. Rousseau’yu sık sık okurum; özellikle ‘Toplum Sözleşmesi’ adlı eserini beğenirim. ‘Bütün kötülüklerin anası rekabettir,’ demiş. Dünyayı bu savaşa sokan rekabet olduğuna göre, adama hak vermemek mümkün değil. Diğer taraftan insanlığa refahı getiren Kapitalizm de rekabet üzerine kuruludur. Hem iyiliğin hem kötülüğün kaynağı olan çok şey var dünyamızda. Neredeyse her şey öyle... Ortayı bulmak lazım! Ben, bu halkı sefaletten kurtarmak için, ülkeme kapitalizmi getirmeyi düşünüyorum. Sosyal görüşleri gelişmiş biri olan Rousseau bana “Dikkat et, ancak sıkı bir rekabet varsa kapitalizm refah getirir. Rekabet yoksa veya gevşekse para birkaç zenginin elinde birikir ve fakirliğe bir de vahşet eklemiş olursun,” diyor.

İngilizler, hiçbir Yunan gemisinin Boğaz’a sokmayacaklarına söz vermiş olmalarına rağmen, ünlü Yunan zırlısı Averof’un Dolmabahçe Sarayı’nın önüne demirlemesine izin verince, gerçek niyetleri belli oldu. Her gece İstanbullu Rumlara ziyafetler vererek halkı aşıyorlar. İçkili erkek ve kadınların kahkahalarının bütün Boğaz’da çınlaması bence bize artık bir sömürge halkı gibi baktıklarını anlatmanın, Makyavelci bir yöntemi ni görüyorum. Uygarlığın inceliklerinden biri budur:

1-(e.n.)Makyavelizm: Politikada, amaca ulaşmak için ahlâka aykırıda olsa, her türlü aracı hoş gören anlayış, demektir.

Üstünlüklerini kaba bir sopayla değil, şuh kahkahalarla hatırlatıyorlar.

